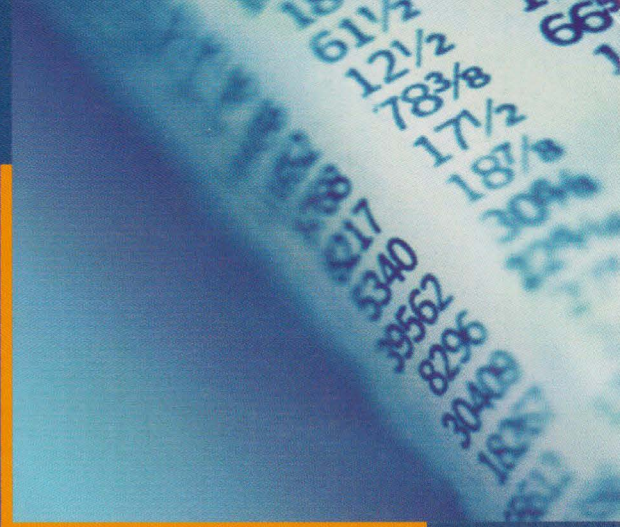

Rachunkowość w procesie tworzenia wartości przedsiębiorstwa

Redakcja naukowa

IRENA SOBAŃSKA i TOMASZ WNUK-PEL

WYDAWNICTWO UNIwersytetu ŁÓDZKIEGO • ŁÓDŹ 2009

Rozdział 16

*Janusz Czerny**

WIERNY I RZETELNY OBRAZ SYTUACJI MAJĄTKOWO-FINANSOWEJ PRZEDSIĘBIORSTWA W UPADŁOŚCI

1. Wprowadzenie

Upadłość przedsiębiorstwa jest związana ściśle z gospodarką rynkową i jest pojęciem wieloznacznym, formułowanym w językach wielu dyscyplin naukowych. W języku prawniczym upadłość określa się jako szczególną instytucję prawną, polegającą na (S r z e d n i c k i, S o k o ł o w i c z, M a t u r a, 1999, s. 7):

- odebraniu dłużnikowi prawa korzystania ze swego mienia (majątku) i rozporządzania nim na rzecz wyznaczonego przez sąd syndyka masy upadłościowej, którego celem jest przeprowadzenie postępowania, zmierzającego do zaspokojenia roszczeń wszystkich wierzycieli upadłego (przeprowadzenie postępowania upadłościowego),

- modyfikacji stosunków zobowiązaniowych (umów), łączących upadłego z osobami trzecimi,

- spieniężeniu majątku dłużnika i ściągnięciu jego wierzytelności,

- podziale funduszy upadłości między wierzycieli, zgodnie z regułami określonymi w prawie upadłościowym i naprawczym.

Upadłość to również szczególny rodzaj przymusowego wykonania, dopuszczalnego w razie niepłacenia długów, w stosunku do niektórych przedsiębiorstw także w sytuacji, gdy majątek nie wystarcza na ich pokrycie, skierowanego do całego majątku dłużnika (egzekucja generalna) w celu równomiernego zaspokojenia jego wierzycieli, niemających prawa do oddzielnego zaspokojenia (P ł o c h, 1999, s. 2). Zatem upadłość to także swoistego rodzaju egzekucja nazywana egzekucją uniwersalną (B r o l, 2000, s. 156).

Upadłość rozpatrywaną z finansowego punktu widzenia określa się jako utratę zdolności płatniczej, która nie ma tendencji zanikającej, przekształca się

* Dr, Katedra Rachunkowości, Wyższa Szkoła Handlu i Rachunkowości w Poznaniu.

w trwałe zjawisko. Zjawisko to jest spowodowane nieumiejętnością utrzymania kosztów poniżej poziomu wpływów, jest to więc choroba anemicznych, nierentownych jednostek gospodarczych (Czajka, 1999, s. 63).

Upadłość jest bezpośrednim skutkiem długotrwałego kryzysu finansowego i organizacyjnego (Zelek, 2002, s. 33). Jest również sytuacją związaną ze stanem niewypłacalności osoby prowadzącej przedsiębiorstwo, potwierdzoną prawnym postanowieniem sądu gospodarczego. Niewypłacalność jest rozumiana jako brak możliwości terminowego regulowania bieżących zobowiązań finansowych (Mioduchowska-Jaroszewicz, 2002, s. 231). Występuje ona w sytuacji, gdy przedsiębiorstwo nie jest w stanie zapewnić ciągłości spłat bieżących rachunków z powodu braku środków pieniężnych. Niewypłacalność jest jedną z cech pojęcia upadłości i może do niej doprowadzić.

Definicja upadłości o charakterze aksjologicznym, odwzorowująca złożoność sytuacji finansowej przedsiębiorstwa, postrzega upadłość w dwóch aspektach, a mianowicie jako (Nahotko, 2003, s. 43):

- taki stan finansowy przedsiębiorstwa, że zaprzestało ono płacenia długów, a jego majątek nie wystarcza na pokrycie całości tych długów (aspekt statyczny),

- proces, który charakteryzuje się spadkiem (pogarszaniem się) wyników finansowych przedsiębiorstwa, dotyczących rentowności, płynności finansowej i szybkości obrotu środków (aspekt dynamiczny).

Przytoczone definicje uprawniają do stwierdzenia, że upadłość jako stan przedsiębiorstwa powinna zostać zidentyfikowana i podlegać ocenie przede wszystkim w oparciu o informacje płynące z systemu rachunkowości.

Informacje płynące z rachunkowości powinny m. in. pozwolić na ocenę wartości przedsiębiorstwa z punktu widzenia możliwości jego zbycia. Celem opracowania jest zatem przedstawienie roli i znaczenia rachunkowości dla procesu identyfikacji stanu upadłości, a w tym również określenie wartości zbywczej przedsiębiorstwa. Problemom z tym związanym poświęcone są zagadnienia dalszej części opracowania.

2. Przedsiębiorstwo jako przedmiot upadłości

Do tego, aby właściwie ocenić sytuację podmiotu gospodarczego i przyjąć odpowiednią procedurę upadłości, niezbędne jest oszacowanie jego wartości. Punktem wyjścia z reguły staje się określenie na podstawie ksiąg rachunkowych wartości aktywów netto.

Aktywa netto w świetle zapisów ustawy o rachunkowości stanowią aktywa jednostki (*Ustawa...*, 1994, art. 3, ust. 1, pkt 29) pomniejszone o zobowiązania odpowiadające wartościowo kapitałowi (funduszowi) własnemu. W ten sposób

ustalona informacja o wartości przedsiębiorstwa staje się mało przydatna zwłaszcza w przypadku zastosowania procedury upadłości likwidacyjnej. Podstawowym celem upadłości likwidacyjnej jest bowiem optymalne zaspokojenie wierzycieli poprzez właściwe zagospodarowanie (zbycie) tzw. masy upadłości.

Istotne staje się zatem ustalenie wartości zbywczej masy upadłości, a nie określenie wartości przedsiębiorstwa w oparciu o wartość aktywów netto.

Według definicji, którą określa art. 55¹ kodeksu cywilnego (k.c.) przedsiębiorstwo jest zorganizowanym zespołem składników niematerialnych i materialnych przeznaczonym do prowadzenia działalności gospodarczej.

Obejmuje ono w szczególności:

1) oznaczenie indywidualizujące przedsiębiorstwo lub jego wyodrębnione części (nazwa przedsiębiorstwa),

2) własność nieruchomości lub ruchomości, w tym urządzeń, materiałów, towarów i wyrobów, oraz inne prawa rzeczowe do nieruchomości lub ruchomości,

3) prawa wynikające z umów najmu i dzierżawy nieruchomości lub ruchomości oraz prawa do korzystania z nieruchomości lub ruchomości wynikające z innych stosunków prawnych,

4) wierzytelności, prawa z papierów wartościowych i środki pieniężne,

5) koncesje, licencje i zezwolenia,

6) patenty i inne prawa własności przemysłowej,

7) majątkowe prawa autorskie i majątkowe prawa pokrewne,

8) tajemnice przedsiębiorstwa,

9) księgi i dokumenty związane z prowadzeniem działalności gospodarczej.

Na tle tej definicji można zaprezentować różne poglądy co do kwalifikacji pojęcia „przedsiębiorstwo” w kontekście jego zbycia, zgodnie z którymi przedsiębiorstwo to dobro niematerialne, zbiór praw lub praw i obowiązków (*universitas*), rzecz (P i o t r o w s k a, 2006, s. 19–20).

Najmniej zwolenników ma pogląd przyjmujący, że przedsiębiorstwo jest rzeczą. W przypadku przyjęcia, iż przedsiębiorstwo w ujęciu przedmiotowym jest rzeczą, konsekwentnie należałoby uznać, że przedsiębiorstwo może być przedmiotem własności. Pogląd ten jest krytykowany ze względu na definicję rzeczy zawartą w art. 45 k.c. Wskazuje się zwłaszcza, że do poszczególnych składników przedsiębiorstwa (jako części składowych) prowadzącemu je przysługują prawa podmiotowe, a części składowe nie mogą być odrębnym przedmiotem praw. Próba przyjęcia, iż jest to rzecz zbiorowa, również jest chybiona. Rzecz zbiorowa składa się z wielu przedmiotów materialnych, które pojedynczo nie mają żadnej wartości, natomiast składniki przedsiębiorstwa mają wartość (G r z y b o w s k i, 1974, s. 456–457).

Druga koncepcja ujmuje przedsiębiorstwo jako dobro niematerialne, tj. wytworzone przez pracę ludzką dobro odrębne od swej postawy bytowej – nośnika fizycznego, dzięki któremu istnieje. Istotą przedsiębiorstwa jest wówczas zdol-

ność pozyskiwania odbiorców dla wytwarzanych dóbr, wynikająca z organizacyjnego powiązania składników majątku. Trzon tego dobra stanowi organizacyjnie powiązany zespół środków służących do zapewniania zdolności pozyskiwania odbiorców, będący zbiorem praw lub praw i rzeczy (Późniak-Niedzielska, 1991, s. 33; Widło, 2002; Stroiński, 2003, s. 323; Szydło, 2005, s. 49–50; Pełczyński, 2000, s. 5). Wówczas zbycie przedsiębiorstwa następuje w jednym akcie (*uno actu*) bez konieczności zachowania formy szczególnej, wymaganej dla zbycia nieruchomości, wchodzących w skład przedsiębiorstwa. Niektórzy zwolennicy tego poglądu wskazują, iż prawo do przedsiębiorstwa jako dobro niematerialne przechodzi w jednym akcie (*uno actu*), ale jego składniki przechodzą w drodze wielu czynności prawnych (Tracz, Zoll, 1996, s. 166).

Trzeci pogląd uznaje, że przedsiębiorstwo to *universitas* – zorganizowana masa majątkowa, w skład której wchodzi (zależnie od poglądu) prawa i obowiązki, rzeczy i prawa, prawa i stosunki faktyczne oraz inne wartości. Konsekwencją przyjęcia tego stanowiska jest stwierdzenie, iż przedmiotem stosunków prawnych, a więc także przedmiotem zbycia są poszczególne składniki przedsiębiorstwa, czyli na zbycie przedsiębiorstwa składa się wiele czynności prawnych o różnych skutkach. Do przeniesienia składników przedsiębiorstwa wymagana jest więc różna forma prawna, zależnie od tego, co wchodzi w jego skład (Preussner-Zamorska, Traple, 1992; Pełczyński, 2000, s. 5).

Przytoczona definicja przedsiębiorstwa zawarta w kodeksie cywilnym określa jego składniki, które są przeznaczone do prowadzenia działalności gospodarczej, a tym samym posiadające określoną wartość. Jest to zatem definicja w ujęciu przedmiotowym najbardziej bliska pojęciu przedsiębiorstwa jako *universitas*. Definicja ta jest spójna z pojęciem masy upadłości, którą jest majątek upadłego, służący zaspokojeniu wierzycieli dochodzących swoich roszczeń w ramach postępowania upadłościowego.

Majątek upadłego powinien zostać właściwie oszacowany, aby ocenić możliwości zaspokojenia wierzycieli. Zwraca się przy tym uwagę, iż wartość księgowa majątku nie może być brana pod uwagę przy oszacowaniu masy upadłości (Gurgul, 2002, s. 442). Przyczyną tego stanu rzeczy jest fakt, że wynik oszacowania masy upadłości na podstawie wartości bilansowej majątku jest obciążony niedopuszczalnym marginesem błędu i ma wyłącznie wartość historyczną.

Ponadto przy dokonywaniu sprzedaży poszczególnych składników majątku przedsiębiorstwa nie można opierać się na wartości bilansowej tych składników, lecz należy uwzględnić ich rzeczywistą wartość, którą wyznacza cena rynkowa.

W prawie upadłościowym i naprawczym (*puin*) zaleca się sprzedaż przedsiębiorstwa upadłego jako całości, chyba że nie jest to możliwe (art. 316 *puin*), w związku z czym należy odrębnie oszacować wartość przedsiębiorstwa jako całości oraz jego zorganizowanych części, jeżeli mogą być wydzielone. W tym

przypadku wartość księgową majątku (bez zmniejszenia o zobowiązania) może być jedynie parametrem pomocniczym przy decyzjach dotyczących likwidacji masy upadłości. Wyceny należy zatem dokonywać w opraciu o wiele metod, co obiektywizuje proces ustalania wartości przedsiębiorstwa, jego zorganizowanych części lub poszczególnych składników bez uwzględniania długów, które powinny być uregulowane dzięki właściwemu zagospodarowaniu masy upadłości.

3. Procedura upadłościowa w świetle zapisów prawa upadłościowego i naprawczego (puin) oraz ustawy o rachunkowości (uor)

Procedury związane z upadłością i naprawą przedsiębiorstwa określa „Prawo upadłościowe i naprawcze” (*Ustawa...*, 2003).

Postępowanie upadłościowe jest najbardziej podobne do sądowego postępowania egzekucyjnego, stanowi bowiem rodzaj egzekucji uniwersalnej obejmującej cały majątek upadłego dłużnika. Zapisy cytowanej ustawy rozszerzają jednak pojęcie upadłości, określając jej cele, którym może być również upadłość o charakterze naprawczym.

W sensie ogólnym za upadłą określa się tę jednostkę gospodarczą, która zaprzestała płacenia długów, a jej majątek nie wystarcza na zaspokojenie wierzycieli. Przepisy ustawy precyzują tę okoliczność następująco: dłużnik ma obowiązek złożyć wniosek o ogłoszenie upadłości w ciągu dwóch tygodni od dnia, w którym stał się niewypłacalny, to znaczy gdy:

- nie wykonuje (przez co należałoby rozumieć, że nie reguluje) swoich wymagalnych zobowiązań (*Ustawa...*, 2003, art. 11, ust. 1),
- wysokość zaciągniętych zobowiązań przekracza wartość majątku jednostki, nawet jeżeli następuje bieżące regulowanie zobowiązań (*Ustawa...*, 2003, art. 11, ust. 2).

Wniosek o upadłość może złożyć także każdy z wierzycieli jednostki, jak również inna osoba wskazana w art. 20, ust. 2 puin.

Dłużnik składający wniosek o ogłoszenie upadłości musi określić, czy wnosi o ogłoszenie upadłości z możliwością zawarcia układu, czy też prowadzącej do likwidacji jego majątku. Do wniosku powinien m. in. dołączyć:

- aktualny wykaz majątku z szacunkową wyceną jego składników; nie jest to jeszcze sprawozdanie finansowe, które trzeba będzie sporządzić na dzień poprzedzający ogłoszenie upadłości,
- aktualne sprawozdanie finansowe, a gdy nie ma on obowiązku sporządzenia takiego sprawozdania – bilans sporządzony na dzień nie późniejszy niż 30 dni przed złożeniem wniosku,
- spis wierzycieli i dłużników, a w przypadku wniosku o ogłoszenie upadłości z możliwością zawarcia układu, także:

- propozycje układowe wraz z propozycjami finansowania układu,
- rachunek przepływów pieniężnych za ostatnie dwanaście miesięcy, jeśli był obowiązany do prowadzenia dokumentacji umożliwiającej sporządzenie takiego rachunku.

Sąd w odpowiedzi na wniosek o ogłoszenie upadłości – w zależności od kondycji jednostki – może:

1) oddalić wniosek wierzyciela, gdy opóźnienie w wykonaniu zobowiązań nie przekracza 3 miesięcy, a suma niewykonanych zobowiązań nie przekracza 10% wartości bilansowej jednostki, przez którą należałoby rozumieć jej aktywa netto; jednostka kontynuuje działalność, a nie stosuje się procedury księgowej, związanej z ogłoszeniem upadłości (*Ustawa...*, 1994, art. 12, ust. 1, pkt 5 i 6, art. 29),

2) ogłosić upadłość z możliwością zawarcia układu, gdy jednostka – jak się przewiduje – będzie kontynuować działalność i kieruje nią jej dotychczasowy zarząd pod kontrolą wyznaczonego nadzorcy sądowego,

3) ogłosić upadłość z możliwością zawarcia układu, gdy jednostka – jak się przewiduje – będzie kontynuować działalność, jednak upadłemu zostaje odebrane prawo zarządu i sąd wyznacza zarządcę, który doprowadza do układu i realizuje jego postanowienia,

4) ogłosić upadłość z likwidacją majątku, gdy nie przewiduje się kontynuacji działalności przez jednostkę, w związku z czym następuje ubezwłasnowolnienie upadłego, a sąd wyznacza syndyka,

5) oddalić wniosek o ogłoszenie upadłości, gdy wolny od obciążeń i zabezpieczeń majątek dłużnika nie wystarcza na zaspokojenie kosztów postępowania¹.

Po ogłoszeniu upadłości wyznaczony przez sąd sędzia–komisarz kieruje postępowaniem upadłościowym sprawując nadzór nad tokiem postępowania syndyka, nadzorcy sądowego lub zarządcy. Przejęcie obowiązków kierownika jednostki następuje w dwóch przypadkach:

1) ogłoszenie upadłości z możliwością zawarcia układu, gdy upadłemu odbiera się prawo zarządu (obowiązki kierownika jednostki przejmuje zarządca),

2) ogłoszenie upadłości z likwidacją majątku (obowiązki kierownika jednostki przejmuje syndyk).

Do podstawowych zadań zarządcy i syndyka należy:

- 1) zabezpieczenie majątku upadłej jednostki,
- 2) przejęcie i zamknięcie ksiąg rachunkowych upadłego,
- 3) sporządzenie listy wierzycieli²,

¹ Nie przewiduje się kontynuacji działalności i jednostka powinna we własnym zakresie (bez nadzoru sądu) rozpocząć postępowanie likwidacyjne.

² Ostateczna lista wierzycieli powinna zawierać (w osobnych rubrykach):

- sumę, w jakiej wierzytelność podlega uznaniu;

4) sporządzenie spisu inwentarza (inwentaryzacji) na dzień poprzedzający postawienie jednostki w stan upadłości (art. 26, ust. 4 uor),

5) wyjaśnienie i rozliczenie w księgach rachunkowych różnic ujawnionych w toku inwentaryzacji,

6) wycena składników aktywów i pasywów,

7) ustalenie masy upadłości,

8) sporządzenie sprawozdania finansowego na dzień poprzedzający ogłoszenie upadłości.

Ponadto syndyk sporządza plan likwidacji i przeprowadza likwidację majątku.

Księgowe skutki ogłoszenia stanu upadłości dotyczą czterech podstawowych grup czynności:

1) zamknięcia ksiąg,

2) inwentaryzacji (ustalenie stanu wyjściowego),

3) wyceny majątku,

4) sporządzenia sprawozdań finansowych.

Ad 1. Zgodnie z zapisami art. 12, ust. 2, pkt 6 uor jednostka ma obowiązek zamknięcia ksiąg na dzień poprzedzający postawienie jej w stan upadłości w ciągu trzech miesięcy od dnia zaistnienia tego zdarzenia oraz ich otwarcia na dzień wszczęcia postępowania upadłościowego, nie później niż w ciągu 15 dni od tej daty (*Ustawa...*, 1994, art. 12, ust. 1, pkt 5).

Zamknięcie ksiąg rachunkowych następuje pod nadzorem syndyka lub zarządcy, stającymi się z dniem ogłoszenia upadłości, kierownikami jednostek postawionych w stan upadłości. W przypadku, gdy zarząd został pozostawiony upadłemu oraz oddalenia wniosku z powodu braku środków na pokrycie kosztów postępowania upadłościowego, czynności te wykonują dotychczasowi kierownicy jednostki.

Ad 2. Aby zamknąć księgi, jednostka postawiona w stan upadłości powinna ustalić stan aktywów i pasywów na dzień poprzedzający postawienie jej w stan upadłości. Upadły – bez względu na dalszy kierunek postępowania upadłościowego – ma ustalić skład masy upadłości na podstawie wpisów w księgach oraz bezspornych dokumentów, przy czym ustalenie składu masy upadłości następuje przez sporządzenie spisu inwentarza³.

– kategorię, w ramach jakiej wierzytelność podlega zaspokojeniu;
– istnienie i rodzaj zabezpieczenia wierzytelności;
– czy wierzytelność jest uzależniona od spełnienia warunku;
– czy wierzycielowi przysługuje prawo potrącenia;
– stan postępowania sądowego lub administracyjnego w sprawie zgłoszonej wierzytelności, jej zabezpieczenia lub prawa potrącenia.

Zagadnienia związane z ustaleniem listy wierzycieli określają art. 236 do 266 ustawy o prawie upadłościowym i naprawczym.

³ Przy czym pod pojęciem inwentarza należy rozumieć zgodnie z art. 19, ust. uor wykaz aktywów i pasywów potwierdzony ich inwentaryzacją.

W toku inwentaryzacji należy szczególną uwagę zwrócić na stan jakościowy i przydatność gospodarczą spisywanych z natury lub weryfikowanych składników majątkowych. Jest to nieodzowny warunek realnej ich wyceny, a więc ustalenia ich możliwej zdolności zaspokojenia roszczeń wierzycieli. Ujawnione w wyniku inwentaryzacji różnice ilościowe (nadwyżki, niedobory) rozlicza się według ogólnych zasad.

Ad 3. Wraz ze spisem inwentarza dokonuje się oszacowania majątku wchodzącego do masy upadłości. W przypadku jednostek postawionych w stan upadłości z możliwością zawarcia układu, wycena majątku następuje zgodnie z art. 28 uor, ponieważ jednostka ma zamiar kontynuować działalność. Jednak należałoby – przy zastosowaniu odpisów aktualizacyjnych – dokonać urealnienia wartości aktywów trwałych i obrotowych.

Natomiast w razie ogłoszenia upadłości obejmującej likwidację majątku, jak również oddalenia wniosku ze względu na brak środków na pokrycie kosztów postępowania, wycena powinna nastąpić zgodnie z art. 29 uor, co oznacza, iż:

- wyceny środków trwałych, środków trwałych w budowie, wartości niematerialnych i prawnych, papierów wartościowych, zapasów – dokonuje się w cenach, w których figurują te składniki w ewidencji księgowej, nie wyższych od ich cen sprzedaży netto, a więc cen, po których jest możliwa ich sprzedaż, pomniejszonych o VAT, podatek akcyzowy oraz koszty, które trzeba jeszcze podnieść, aby sprzedaż doszła do skutku (w sytuacji, gdyby cena sprzedaży netto okazała się wyższa od ceny ewidencyjnej, wówczas dodatkowego odpisu nie ujmuje się w księgach rachunkowych, gdyż zabrania tego zasada ostrożności, wówczas w spisie inwentarza taki składnik będzie miał wartość wyższą, aniżeli w księgach rachunkowych jednostki),

- wyceny należności dokonuje się w kwotach przypuszczalnej zapłaty (po uwzględnieniu odpisów aktualizacyjnych),

- istnieje konieczność naliczenia odsetek od zobowiązań do dnia ogłoszenia upadłości, w tym także od wierzytelności należnych od upadłego, których termin płatności nie upłynął,

- należy zaspokoić potrzeby utworzenia rezerw na pewne lub o dużym stopniu prawdopodobieństwa przyszłe zobowiązania, a w szczególności straty z transakcji gospodarczych w toku (art. 35d uor) oraz na przewidywane dodatkowe koszty i straty spowodowane zaniechaniem lub utratą zdolności do kontynuowania działalności (koszty postępowania upadłościowego oraz koszty likwidacji masy upadłości, wynagrodzenia pracowników i odprawy należne za okres po ogłoszeniu upadłości, związane z rozwiązaniem umów o pracę itp.),

- obowiązuje konieczność odpisania aktywów, które wobec niekontynuowania działalności przestały mieć wartość (np. produkcja niezakończona, czynne rozliczenia międzyokresowe); odpowiednio skrupulatnego ujawnienia i odpisania wymagają też zasoby, które wobec zaniechania kontynuacji utraciły

wartość rynkową (dotyczy to np. programów komputerowych, przestarzałych lub bardzo specjalistycznych maszyn i urządzeń, zapasów).

Wszystkie zobowiązania upadłego stają się wymagalne z dniem ogłoszenia upadłości, a zobowiązania majątkowe zamieniają się na pieniężne i również z tym dniem stają się płatne.

Sędzia–komisarz może, na wniosek syndyka, zarządzić odpisanie niezbywalnych ruchomości i nieściągalnych należności. Różnice powstałe z wyceny oraz utworzenia rezerwy wpływają w tym przypadku na kapitał (fundusz) z aktualizacji wyceny.

Ad 4. Jednostka objęta postępowaniem upadłościowym sporządza na dzień poprzedzający ogłoszenia upadłości sprawozdanie finansowe⁴. Sprawozdanie to składa się z bilansu, rachunku zysków i strat oraz dodatkowych informacji i objaśnień. We wprowadzeniu do tego sprawozdania podaje się fakt ogłoszenia upadłości i sposób jej prowadzenia, czy ma ona doprowadzić do układu, czy likwidacji. Sprawozdanie nie jest ani zatwierdzane przez organ nadzorczy, ani nie podlega badaniu przez biegłego rewidenta. Należy zaznaczyć, że w praktyce gospodarczej często występowała sytuacja sporządzania przez syndyków bilansu na dzień otwarcia upadłości, która wynikała prawdopodobnie z utożsamianiem funkcji syndyka z likwidatorem spółki, na którego art. 281 kodeksu spółek handlowych (K.S.H.) nakłada obowiązek sporządzenia bilansu otwarcia likwidacji.

Bilansu tego nie sporządza się według zasad wynikających z ustawy o rachunkowości, lecz zgodnie z postanowieniami art. 281 §3 k.s.h., co oznacza, że wszystkie składniki aktywów wycenia się według wartości zbywczej. Z treści tego artykułu wynika, że przy wycenie likwidatorzy nie są związani stosowaniem jednej z nadrzędnych zasad rachunkowości, tj. zasady ostrożnej wyceny, która m. in. nakazuje wyceniać składniki majątku po cenach sprzedaży netto możliwych do uzyskania, nie wyższych jednak od ich cen nabycia.

W przypadku upadłości odnoszącej się do likwidacji majątku upadłego, syndyk niezwłocznie przedkłada sprawozdanie finansowe sędziemu–komisarzowi⁵. Obowiązku przedłożenia sprawozdania finansowego sędziemu–komisarzowi nie ma natomiast ani zarządcy, ani nadzorca sądowy. Pozostaje ono w aktach jednostki.

Jednostka, co do której ogłoszono upadłość z możliwością zawarcia układu na dzień otwarcia postępowania, otwiera księgi i wprowadza do nich aktywa i pasywa wycenione zgodnie z art. 28. Jeżeli wcześniej nie zostały złożone propozycje układowe, to upadły ma obowiązek zgłosić je w ciągu miesiąca od dnia ogłoszenia upadłości (sędzia–komisarz może wydłużyć ten termin do

⁴ Zgodnie z art. 52 uor. W przepisach nie określa się, jaki ma ono objąć okres. Zdaniem autora jest to okres zawarty między dniem następującym po dniu bilansowym ostatniego zatwierdzonego sprawozdania finansowego i dniem poprzedzającym dzień ogłoszenia upadłości.

⁵ Patrz art. 307 puin, jednak zgodnie z uor ma on jednak na to trzy miesiące.

3 miesięcy), przy czym do propozycji układu dołącza sporządzony za ostatnie 12 miesięcy rachunek przepływów pieniężnych⁶.

Propozycje układu powinny zawierać propozycje restrukturyzacji zobowiązań (wraz z ich uzasadnieniem), polegające w szczególności na:

- odroczeniu spłaty długów, a więc zamianie zobowiązań krótkoterminowych na długoterminowe,
- rozłożeniu spłaty długów na raty,
- zmianie, zamianie lub uchyleniu prawa zabezpieczającego określoną wierzytelność,
- zmniejszeniu sumy długów,
- konwersji wierzytelności na udziały lub akcje.

Propozycje układowe mogą wskazywać jeden lub więcej sposobów restrukturyzacji jednocześnie.

4. Wnioski

Podczas analizy procedury upadłościowej określonej w prawie upadłościowym i naprawczym oraz stosownych zapisów ustawy o rachunkowości nasuwają się przynajmniej dwa pytania. Pytania i związane z nimi wątpliwości dotyczą głównie upadłości likwidacyjnej, w wyniku której dochodzi do sprzedaży tzw. masy upadłościowej w celu zaspokojenia roszczeń i wykreślenia przedsiębiorstwa ze stosownego rejestru (Ł o d z i a n a, M a k u c h, 2005, s. 123).

Pierwsze z tych pytań dotyczy celowości sporządzania przez syndyka w imieniu upadłego sprawozdania finansowego (w tym bilansu) na dzień poprzedzający ogłoszenie upadłości, co wiąże się z koniecznością zamknięcia ksiąg rachunkowych.

W konsekwencji rodzi się drugie pytanie, a zarazem wątpliwość dotycząca stopnia przydatności informacji płynących z systemu rachunkowości dla prowadzenia postępowania upadłościowego.

Odpowiadając na pierwsze z nich należy przytoczyć cechy sprawozdania finansowego oraz określić podstawowy cel jego sporządzania.

Aby sprawozdanie finansowe było użyteczne powinno charakteryzować się czterema cechami (*Międzynarodowe...*, 2007, s. 52–57):

- zrozumiałością,
- przydatnością,
- wiarygodnością,
- porównywalnością.

⁶ O ile był zobowiązany do prowadzenia dokumentacji umożliwiającej sporządzanie takiego sprawozdania.

Podstawowym celem, w jakim sporządza się sprawozdanie finansowe jest dostarczenie informacji o sytuacji finansowej, wynikach działalności oraz zmianach sytuacji finansowej jednostki, które będą użyteczne dla szerokiego kręgu użytkowników przy podejmowaniu decyzji gospodarczych (*Międzynarodowe...*, 2007, s. 49).

Treść powyższego zapisu upoważnia do stwierdzenia, że w postępowaniu upadłościowym, sprawozdanie sporządzane na dzień poprzedzający postawienie jednostki gospodarczej w stan upadłości nie będzie służyło podejmowaniu decyzji gospodarczych, gdyż decyzja o likwidacji jednostki została już podjęta. Sprawozdanie to nie spełnia zatem wymogów wynikających z charakterystyki celu jego sporządzania.

Ponadto omawiane sprawozdanie nie będzie spełniało wymienionych cech składających się na jego użyteczności z następujących powodów:

- sprawozdanie finansowe sporządzane na dzień poprzedzający ogłoszenie upadłości (zgodnie z wymogami uor art. 29) jest mało przydatne dla oszacowania wartości masy upadłości z uwagi na oparcie się przy wycenie bilansowej na cenach historycznych. Wprawdzie zasady wynikające z art. 29 uor nakazują wycenę znacznej części aktywów według cen sprzedaży netto, ale nie wyższych od wartości księgowej netto, co uniemożliwia wiarygodne oszacowanie wartości masy upadłościowej,

- przesłanką upadłości likwidacyjnej jest brak możliwości kontynuacji działalności przez podmiot gospodarczy, co stanowi kolejny powód braku przydatności wymaganej przez MSSF,

- brak jest również możliwości porównania danych zawartych w sporządzonym sprawozdaniu z informacjami prezentowanymi w poprzednim okresie oraz porównywalności w stosunku do informacji prezentowanych przez inne podmioty w branży, chociażby z uwagi na różne zasady wyceny bilansowej (art. 29 uor), oraz nieporównywalności okresów, za jakie sprawozdana zostają sporządzane.

Wymienione powody upoważniają do stwierdzenia, że brak jest istotnych przyczyn, dla których prawo upadłościowe, a w konsekwencji ustawa o rachunkowości nakłada obowiązek sporządzenia przez syndyka sprawozdania finansowego na dzień poprzedzający ogłoszenie upadłości (art. 307 puin)⁷.

Odpowiedź na drugie z postawionych pytań dotyczy podejmowania przez sąd istotnych decyzji dotyczących postępowania upadłościowego, w tym przede wszystkim decyzji o postawieniu podmiotu gospodarczego w stan upadłości na podstawie danych wynikających z systemu rachunkowości.

⁷ Prawo upadłościowe nakłada również obowiązek (art. 319) powołania przez sędziego-komisarza biegłego dla opisu i oszacowania przedsiębiorstwa przed jego sprzedażą, co tym bardziej poddaje w wątpliwość sens sporządzania sprawozdania finansowego na dzień przed ogłoszeniem upadłości.

Podmiot gospodarczy wnioskujący o ogłoszenie upadłości powinien przedstawić aktualne sprawozdanie finansowe sporządzone dla celów tego postępowania nie później niż trzydzieści dni przed złożeniem wniosku (art. 23 puin). Prawo upadłościowe nie precyzuje, o jakie sprawozdanie chodzi, czy może to być sprawozdanie sporządzone za ostatni rok obrotowy?

Można domniemywać, że najczęściej będzie to sprawozdanie sporządzane na podstawie danych wynikających z ksiąg rachunkowych bez stosowania procedury związanej z zamknięciem ksiąg rachunkowych, sporządzone według ogólnych zasad wyceny bilansowej.

Sprawozdanie takie nie będzie zatem źródłem wiarygodnej informacji umożliwiającym ocenę sytuacji majątkowo-finansowej podmiotu wnioskującego o ogłoszenie upadłości.

Prawo upadłościowe przewiduje inne środki dające możliwość zbadania stanu przedsiębiorstwa, jak np. dowód z opinii biegłego (art. 31 puin). W praktyce jednak dowód z opinii najczęściej dotyczy ustalenia płynności finansowej oraz prawidłowości oszacowania majątku na podstawie ksiąg rachunkowych i złożonego w sądzie sprawozdania.

Ponadto brak precyzyjnej definicji majątku⁸ uniemożliwia określenie przesłanek upadłości.

Prawo upadłościowe nakłada na dłużnika obowiązek zgłoszenia wniosku o ogłoszenie upadłości w ciągu dwóch tygodni od dnia, w którym zobowiązania przewyższają majątek. Brak precyzyjnej definicji majątku zarówno w prawie upadłościowym, jak i zapisach ustawy o rachunkowości uniemożliwia wywiązanie się z tego obowiązku w ustawowym terminie. Dopiero oszacowanie majątku przez biegłego, powołanego przez sędziego-komisarza daje podstawę do wiarygodnej oceny przesłanek upadłości.

Podsumowując, należy stwierdzić, że:

– celowe wydaje się dołączenie przez dłużnika do wniosku o ogłoszenie upadłości, zamiast sprawozdania finansowego i aktualnego wykazu majątku z szacunkową wyceną jego składników, wyceny przedsiębiorstwa sporządzonej przez biegłego rzeczoznawcę, co ułatwi sądowi podjęcie decyzji o dalszym postępowaniu (oszacowanie i ocena przez biegłego rzeczoznawcę stanowiłoby podstawę oszacowania masy upadłości),

⁸ W komentarzach do puin ich autorzy formułują definicje wartości bilansowej między aktywami przedsiębiorstwa a jego wymaganymi zobowiązaniami (Jakubicki, Zedler, 2003, s. 45). W ustawie o rachunkowości (art. 3, ust 1, pkt 29) za wartości bilansowe uznaje się aktywa netto, czyli aktywa jednostki pomniejszone o zobowiązania, odpowiadające wartościowo kapitałowi (funduszowi) własnemu, w jednostkach zagrożonych upadłością aktywa netto mają z reguły wielkość ujemną, co stanowi niedobór majątkowy, stąd wielkość ta nie może stanowić podstawy dla ustalenia poziomu zobowiązań uzasadniającego np. oddalenie wniosku.

- zamiast sprawozdania finansowego na dzień poprzedzający ogłoszenie upadłości, należałoby wprowadzić obowiązek sporządzenia bilansu otwarcia upadłości, tak jak w przypadku likwidacji jednostki, zgodnie z art. 281 k.s.h., (składniki majątku w wyżej wymienionym bilansie powinny być ujęte według ich wartości zbawczej),
- przepisy prawa upadłościowego muszą wyraźnie zdefiniować pojęcie majątku, gdyż utożsamianie pojęcia majątku z pojęciem aktywów wykazanych w bilansie (sporządzanych według zasad rachunkowości) wydaje się nie do przyjęcia w procedurze upadłościowej.

Literatura

- Brol J. (2000), *ABC prawa spółek (9). Upadłość spółki jako przyczyna jej likwidacji*, „Rachunkowość”, 3.
- Ciepela H., Czech B., Dąbrowski S., Domińczyk T., Pietrzykowski H., Strus Z. (2005), *Kodeks cywilny*, Warszawa.
- Czajka D. (1999), *Jak zapobiec upadłości dłużnika – obrona dłużnika*, Wydawnictwo Zrzeszenia Prawników Polskich, Warszawa.
- Grzybowski S. (1974), *System prawa cywilnego tom I – część ogólna*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wrocław.
- Gurgul S. (2002), *Prawo upadłościowe i układowe*, C.H. Beck, Warszawa.
- Jakubecki A., Zedler F. (2003), *Prawo upadłościowe i naprawcze*, Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, Kraków.
- Łodziana A., Makuch B. (2005), *Upadłość likwidacyjna. Inwentaryzacja i wycena majątku. Ewidencja i sprawozdawczość finansowa. Praktyczny poradnik dla syndyków*, Difin, Warszawa.
- Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej (MSSF)* (2007), t. I, International Accounting Standards Committee Foundation (IASCF), London.
- Mioduchowska-Jaroszewicz E. (2002), *Model Altmana jako jedna z metod oceny wypłacalności przedsiębiorstwa*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego”, 40.
- Nahotko S. (2003), *Zarządzanie przedsiębiorstwem w warunkach zagrożenia upadłością*, Wydawnictwo AJG i OPO, Bydgoszcz.
- Pełczyński M. (2000), *Zbycie przedsiębiorstwa: zawieranie umowy, orzecznictwo, wzory*, C.H. Beck, Warszawa.
- Piotrowska A. (2006), *Zbycie przedsiębiorstwa a przejście praw i obowiązków publiczno-prawnych*, „Przegląd Prawa Handlowego”, 9.
- Płoch J. (1999), *Przesłanki ogłoszenia upadłości i formy obrony*, „Kapitalista Powszechny”, 75, 2.
- Późniak-Niedzielska M. (1991), *Zbycie przedsiębiorstwa w świetle zmian w kodeksie cywilnym*, „Państwo i Prawo”, 6.
- Preussner-Zamorska J., Traple E. (1992), *Konstrukcja prawa do przedsiębiorstwa w prawie polskim i niemieckim ze szczególnym uwzględnieniem problematyki praw na dobrach niematerialnych (zagadnienia wybrane)*, „Krakowskie Studia Prawnicze”, XXV.
- Szrednicki A., Sokołowicz W., Matura S. (1999), *Prawo upadłościowe w praktyce*, C.H. Beck, Warszawa.
- Stroiński R. T. (2003), *Przedsiębiorstwo, charakter prawny oraz zbycie w prawie amerykańskim, francuskim i polskim*, C.H. Beck, Warszawa.

- S z y d ł o M. (2005), *Swoboda działalności gospodarczej*, C.H. Beck, Warszawa.
- T r a c z G., Zoll F. (1996), *Przewłaszczenie na zabezpieczenie. Praktyka – konstrukcja – dopuszczalność – przedmiot*, Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, Kraków.
- Ustawa z dnia 28 lutego 2003 r. – Prawo upadłościowe i naprawcze* (2003), Dz U, nr 60 poz. 535.
- Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości* (1994), Dz U, nr 121, poz. 591, z późn. zm.
- W i d ł o J. (2002), *Rozporządzanie przedsiębiorstwem* Kantor Wydawniczy „Zakamycze”, Kraków.
- Z e l e k A. (2002), *Wczesna identyfikacja kryzysu finansowego ucieczką od bankructwa*, „Przegląd Organizacji”, **2**.

Wydawnictwo UŁ zaprasza www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

ISBN 978-83-7525-263-7